Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N:o 46. Lördagen den 14 November 1874.

Konstitutionella följder af grundskatternas och indelningsverkets afskrifning.

Den gamla erfarenheten att nya saker blifva gamla och stora saker små har på ett märkligt sätt bekräftat sig i fråga om en sak som förra året upprörde både riksdagen och pressen. För några veckor sedan afgaf hr kammarrådet Anderson sitt »Betänkande angående sättet och vilkoren för grundskatternas samt rustnings- och roteringsbesvärets afskrifning». Väl har den litografierade *Stockholms-Korrespondens* med vanlig noggrannhet redogjort för grunderna i hr Andersons förslag, och denna redogörelse har i de större tidningarna blifvit aftryckt, men någon meningsvexling angående den ekonomiska sidan af saken har man icke sport, ehuru det gäller mer än tio millioner om året, hvilken summa skulle successift blifva landets jordegare efterskänkt.

Icke heller vi skola vid detta tillfälle upptaga frågan om afskrifningsgrunderna; vi äro icke för tillfället beredde att diskutera denna sida af saken, och dermed har icke heller någon brådska, ty förr än båda statsmakterna fattat samstämmigt beslut om försvarsväsendets inrättning under andra former än indelningsverkets, har 1873 års riksdags framställning om grundräntornas och tiondens upphöranden ingen betydelse. De allmänna dragen af hr Andersons afskrifningsplan, hvilken till en viss grad har officiel egenskap, all den stund hans arbete är utfördt i följd af regeringens uppdrag, hafva äfvenledes genom tidningarnas redogörelser blifvit bekanta. De afvika icke heller synnerligen från det sätt hvarpå riksdagen sjelf i allmänhet tänkt sig sakens utförande; det må vara oss nog att erkänna den sanna liberalitet hvarmed folkrepresentationens tanke, redan förut i sin allmännelighet af k. m:t accepterad, blifvit förberedelsevis från den officiella sidan upptagen och utförd.

Innan vi gå vidare, skola vi dock något närmare redogöra för en uppgift som varit af tidningarna med tystnad förbigången, nemligen sjelfva värdet af den statsegendom som skulle efterskänkas. Hvad grundräntorna och tionden angår, har siffran icke gjort någon svårighet, men så mycket större osäkerhet har varit rådande om den verkliga bördan af indelningsverket.

Af hr Andersons framställning framgår också med mycken tydlighet, hvartill denna hufvuddel af statsverkets ordinarie inkomster hufvudsakligen varit använd. Enligt 1872 års kronoräkenskaper utgjorde räntan i sin helhet för landsbygden rdr 4,478,112: 86, samt för städerna rdr 9,235: 79, hvartill komma de räntor hvilka enligt 1871 af båda statsmakterna fattadt beslut skola påföras hemman inom åtskilliga forna tackjernsbergslager, hvilkas privilegier nu mera upphört, förslagsvis beräknade till rdr 12,236: 67, så

att hela räntesumman utgör rdr 4,499,585: 32. Häraf återstår dock såsom åt kronan behållet endast rdr 3,188,641: 33, emedan vissa räntor äro vederbörande räntegifvare efterskänkta till förbättring af den aflöning hvaraf de för offentlig tjenst äro i åtnjutande, andra deremot jemte de hemman från hvilka de utgå innehafvas af enskildt verk, menighet eller inrättning, och slutligen vissa andra räntor, äro åsatta hemman och lägenheter af hvilka något besvär i stället utgöres. Till första kategorien höra boställsräntorna, af hvilka något öfver 160,000 tillhöra militie- samt något mer än 116,000 ecklesiastikstaten; endast några smärre belopp komma på de öfriga hufvudtitlarne. Den andra klassen utgöres nästan hel och hållen af sådana räntor hvilka utgå från hemman och lägenheter som tillhöra universiteten, elementarläroverken pedagogier och folkskolor, hospital och lasarett samt kyrkor och fattigvårdsinrättningar. Den tredje kategorien tillhör, med undantag af några obetydliga belopp som falla under Sjette hufvudtiteln, uteslutande försvarsverket, nemligen icke mindre än rdr 872,443, som äro åsatta rust- och rothåll under Fjerde och Femte hufvudtitlarne. Ett par andra rubriker, upptagande sådana räntor som blifvit åtskilliga hemman eftergifna såsom ersättning för minskadt egoområde i följd af kanal- och väganläggningar, eller i följd af enskildt verks privilegier hittills icke kunnat till statsverket indragas, äro till beloppen så obetydliga att de här icke behöfva upptagas.

Kronotionden utgör enligt 1872 års räkenskaper för landsbygden rdr 1,376,455: 17 samt för städerna rdr 12,794: 81, eller till samman rdr 1,389,249: 98, hvaraf återstår åt kronan behållet rdr 1,354,603: 51. Af skilnaden, som är anordnad under de fem förut nämda kategorierna, upptager Attonde hufvudtiteln närmare hälften; på Fjerde hufvudtiteln förekommer efterskänkt boställstionde rdr 1,621: 53 samt kronotionde af rusthåll rdr 18,060: 05. Äfven här hafva således försvarstitlarne brorslotten.

Kostnaderna för rustnings- och roteringsbesvären vid samtliga rikets regementen, kårer och båtsmanskompanier upptagas i betänkandet sålunda:

för det berustade kavalleriet och infanteriet . .	rdr 2,163,383: 68,
för det roterade kavalleriet (Jemtlands hästjägarekår) och det roterade infanteriet .	3,047,127: 16,
för båtsmanshållet, det berustade och det roterade, ...	658,693: 97.
sammanlagdt	rdr 5,869,204: 81.

Om till denna summa läggas följande roteringsbesväret motsvarande utskylder, nemligen vid soldathållet . 78,400: 84,
vid båtsmanshållet . . 117,192: 41,
samt den bevillning som utgöres i stället för frälserusttjensten . . 68,658: 33,
så utgör det sammanlagda värdet af rustnings- och roteringsbesvären . . . . . rdr 6,133,456: 39.

Afräknas härifrån dels räntor och kronotionde hvilka i och för rustningen eller roteringen frinjutas, dels ock underunderstöd och ersättning som från statsverket för samma ändamål utbetalas:

vid det berustade kavalleriet och infanteriet .	rdr 1,383,238: 24,
vid det roterade kavalleriet och infanteriet . . .	45,178: 82,
samt vid det berustade båtsmanshållet . . .	99,846: 03,
till sammans	rdr 1,528,263: 09.

så uppgå de kostnader som för ifrågavarande besvär drabba rust- och rotehållare till . . . rdr 4,605,193: 30.

Sammanlagda beloppet af grundskatterna samt rustnings- och roteringsbesväret, som skulle komma att efter hand afskrifvas, uppgår, sedan ytterligare några mindre rättelser blifvit iakttagna, till rdr 10,064,752: 03.

Vi anmärka i öfrigt endast att betänkandet innehåller en särdeles väl utförd utredning af samtliga grundskatternas tillkomst och fortvaro för olika slag af hemman och lägenheter, hvarigenom kunna föranledas olika bestämmelser rörande vilkoren för dessa skatters borttagande; vi betrakta nemligen roterings- och rustningsbesvären såsom rena grundskatter. Författaren visar, med en klarhet

som vi hoppas en gång för alla slitit den gamla tvisten, att hvarken räntan eller kronotionden af de gamla skatte- och frälsehemmanen har sin grund i någon statens eganderätt till dessa fastigheter, utan endast i egarnes skyldighet att såsom medborgare hvar och en i mon af sin förmåga bidraga till fyllandet af samhällets behof, ehuru dessa bidrag, från att ursprungligen hafva varit någorlunda lika fördelade, efter hand och sedan flere århundraden till baka blifvit fästa vid den jord af hvars afkastning den skattskyldige erlade sina utlagor.

I betänkandet vidröras äfven, i mindre egentligt sammanhang med ämnet, några konstitutionella spörsmål. Dess författare anser nemligen eftergifvandet af rustnings- och roteringsbesvären förutsätta, »att en för landets sjelfständighet betryggande härordning varder antagen, och att den sammas bestånd varder befästad genom grundlagsbestämmelse, motsvarande hvad nu i § 80 Regeringsformen för indelningsverket är stadgadt». För att åt statsverket bereda någon ersättning för grundskatterna har hr Anderson, såsom af det i tidningarna meddelade sammandraget synes, föreslagit en förhöjning i fastighetsbevillningen, motsvarande alternatift 6 eller 7 procent å denna egendoms till 5 proc. efter taxeringsvärdena uppskattade afkastning, hvarigenom hela bevillningsbeloppet skulle komma att förhöjas med omkring ½ million eller något deröfver. »Med afseende», säger han, »ej allenast derpå att stadgandena om bevillningens utgörande ligga till grund för bestämmelserna om valrätt och valbarhet till riksdagen, äfven som för skyldigheten att utgöra bidrag till kommunen och i dess angelägenheter utöfva rösträtt, utan äfven emedan bevillningen efter grundskatternas afskrifvande kommer att utgöra den hufvudsakliga direkta beskattningen, synes den bestämmelse vara nödig, att de grunder för bevillningens utgörande som i sammanhang med beslutet om grundskatternas afskrifvande må varda antagna icke må kunna rubbas utan medelst konungens och riksdagens sammanstämmande beslut.» Författaren synes sålunda förutsätta en förändring i paragraferna 59, 60, 61 och 62 Regeringsformen, samt af paragraferna 39, 40 och 65 af Riksdagsordningen, syftande derhän att bevillningen skulle upphöra att räknas till de »bevillningar» öfver hvilka riksdagen enligt § 60 R.-F. ensam har förfoganderätt, och i stället hänföras till de i § 64 af samma grundlag omtalade »rikets ordinarie statsmedel och inkomster».

I en uppsats kallad »Ett gif-akt» har *Göteborgs-Posten* nyligen velat »fästa uppmärksamheten vid några konstitutionella spörsmål, som naturligen uppstå under förutsättning af förändringens genomförande». Det är egentligen den förra i hr Andersons betänkande vidrörda omständigheten som är föremål för vår samtidas betraktelse, men äfven den senare punkten upptages till skärskådande. Då detta försök till utredning af sakens konstitutionella sida är det enda som, så vidt vi finna, kommit från den »samhällsbevarande» pressen, skola vi här till närmare skärskådande upptaga hufvudpunkterna i Göteborgs-Postens framställning. Vi anföra till en början ordagrant följande:

»Den som tror att grundskatterna och indelningsverket kunna undanrödjas, utan att vårt statsskick derigenom får vidkännas någon väsentlig inflytelse, befinner sig utan tvifvel i en stor villfarelse. För vår del anse vi, att ej ens den nya riksdagsordningens antagande i detta hänseende var betydelsefullare än den nu stundande förändringen kommer att blifva. Ty då de båda kamrarne trädde i stället för de fyra ståndens, blef dock i sjelfva verket maktförhållandet emellan konung och riksdag det samma som förut, så vida man afser derifrån att de årliga riksmötena nu till en viss grad hafva skärpt riksdagens finansiella befogenheter.

Men i det stora hela hade dock konung Carl full rätt att i sitt bekanta diktamen till statsrådsprotokollet förklara, att statsförfattningen till sin anda var orubbad. Reformen vidkom egentligen endast *riksdagens* egen sammansättning och verksamhet. Men hvad blifver följden af grundskatternas och indelningsverkets borttagande? *Ettdera* beröfvas kronan största delen af de ordinarie inkomsterna, som ingå till statsverket oberoende af riksdagens bevillning, äfven som de fasta och orubbliga indelningarna, mot ersättning i motsvarande bevillningar och rörliga riksdagsanslag, *eller* också måste man upprätta nya garantier med grundlags helgd, för att det nya skatteväsendet och den nya härordningen må erhålla samma trygghet som de gamla inrättningarna.»

Det är fullkomligt sant att i förra fallet behöfves icke ett ords förändring i Regeringsformen, ty dess 80 § förbjuder endast att

rubba indelningsverket utan konungens och riksdagens gemensamma beslut, men icke att ändra eller afskaffa det, så vida båda statsmakterna äro derom ense. Lika sant är att bestämmandet af statens både inkomster och utgifter skall då helt och hållet komma att ligga i riksdagens hand, ty jernvägs-, telegraf- och skogsmedel, jemte några få öfriga poster som komma att qvarstå under rubriken »Statsverkets ordinarie inkomster», kunde i alla händelser icke användas på annat sätt än riksdagen medgåfve, och riksdagens flertal blefve i sådant fall den allena herskande statsmakten. Det har från den »folkliga» sidan blifvit påstådt, att till förverkligande af en sann konstitutionel frihet hörer representationens oinskränkta förfoganderätt öfver statens finanser, men utom det att en sådan makt ingenstädes, ej ens i sjelfva England, uteslutande tillhör riksförsamlingen, ligger den helt säkert icke inom svenska folkets önskningar och är derjill alldeles främmande för 1873 års riksdags beslut. I den välbekanta skrifvelsen den 24 maj samma år förekomma två hufvudpunkter, *billigheten* att ordna beskattningsväsendet på andra grunder än å den fasta egendomen än hittills, och *nödvändigheten* att bygga rikets försvar på andra grunder än knektekontraktens, men icke med ett ord häntydes på den aflägsnaste önskan att åstadkomma någon ändring i förhållandet mellan statsmakterna, eller att i minsta mon utvidga riksdagens rättigheter i afseende på anslagsbevillningen. Hade en sådan afsigt varit för handen, skulle den icke hafva kunnat sakna sitt klara uttryck i den underdåniga skrifvelsen, och det vore en verklig förolämpning mot riksdagens majoritet att förutsätta hemliga beräkningar. Att riksdagens maktställning i viss mon blir en annan i fall dess önskningar uppfyllas, är emellertid lika tydligt som att den teoretiska sanningen af konung Carl XV:s diktamen till statsrådsprotokollet måste lida väsentliga inskränkningar i tillämpningen; men af riksdagens eget uttalande får icke dragas någon annan slutsats, än att den förutsätter att den ömsesidiga maktställningen mellan regering och representation skulle förblifva orubbad.

Är denna förutsättning riktig, och har 1873 års riksdag icke afsett att utsträcka sin makt öfver statsregleringen längre än hvad grundlagarne för närvarande gifva vid handen, så kan det icke vara stridande mot riksdagens intresse, att ju beloppet af de ordinarie statsinkomster öfver hvilka konungen och riksdagen gemensamt förfoga så vidt möjligt bibehålles vid sin nu varande siffra. I den kungliga propositionen om statsverkets tillstånd och behof, som i denna del godkändes af kamrarne, beräknas de ordinarie inkomsterna för 1875 till 25,020,000 kronor; af beloppet upptaga jernvägstrafikmedlen största delen, nemligen 14 millioner, men denna siffra är en bruttopost, från hvilken omkostnaderna skola afdragas, och äfven om derefter återstode hälften, så åtgår i det närmaste hela denna summa till annuiteter för jernvägslånen, till hvilka väl i första rummet utväg bör beredas af trafikinkomsterna. På samma sätt förhåller sig med den million och något mer hvartill telegraf-, samt fyr- och båkmedlen beräknas uppgå. Arrendena af statens fasta egendom, bergverkstionden — så länge denna orättfärdiga pålaga tillåtes att qvarstå — mantalspenningarne — som borde hafva varit afskaffade i stället för den efterskänkta halfva skyddsafgten — och den extra uppbörden, kortstämpels- och bötesmedlen gifva till samman något öfver 1 million. Men det är icke blott grundräntan och kronotionden, i denna regeringsproposition upptagna till sammans till 6,119,800 kr., som skulle komma att försvinna, utan i och med indelningsverkets afskaffande bortgå, till ett värde af något mer än 524,000, en mängd vakansafgifter, som äro beroende på vårt nu varande arméväsende, och äfven om den af hr Anderson föreslagna förändringen med bevillningen skulle blifva beslutad, samt denna skatt hädanefter göras beroende på ett af konung och riksdag gemensamt stiftadt lag — mot hvilket vi för öfrigt så mycket mindre hafva något att invända, som vi sjelfva till förene uttalat oss i sådan syftning — så blefve det ändå icke mer än 5 millioner ordinarie skatter till att ersätta de 10 millioner som skulle gå förlorade. Under sådana förhållanden synes det föga löna mödan att ifrågasätta en sådan förändring af statsregleringen att bevillningen gjordes till föremål för konungens och riksdagens gemensamma handläggning, åtminstone icke så länge den särskilda hushållningen genom Riksgäldskontoret fortfar. Flere tecken tyda emellertid på att detta icke länge kan blifva händelsen, flere och flere af detta embetsverks tjenster ställas på indragning, och mer och mer af dess förrättningar öfverflyttas på Stats-

kontoret. När den tiden en gång kommer att denna onaturliga boskilnad mellan statsmakterna helt och hållet upphör, då faller det af sig sjelf att den direkta beskattningen kommer att intaga sitt naturliga rum såsom en af statens främsta, om också minsta intrader, och då kan med rätta intagas en bestämmelse i grundlagen, att skatten på egendom och inkomst bestämmes genom en af konung och riksdag gemensamt stiftad lag.

En annan sak är att åt den nya arméförfattningen inrymma en grundlagsgaranti, motsvarande den som genom § 80 Regeringsformen är gifven åt det nu varande indelningsverket. Af hvad som förut blifvit yttradt följer, att riksdagen icke rimligtvis kan principielt motsätta sig en sådan garanti, utan att på samma gång utsätta sig för tillvitelsen att vilja tillvälla sig en makt som efter nu varande bestämmelser icke tillkommer den. Första frågan blir då om beloppet som bör garanteras. Denna är icke svår att besvara. Då riksdagen icke afser att tillskansa sig någon maktförökning, behöfver han ej afsäga sig något af den rätt som honom för det närvarande tillkommer. I grundräntorna, tionden och indelningsverket hade den verkställande maktens trygghet för statsmedel i en eller annan form till ett belopp, efter nu varande värden, af något mer än 10 millioner. Såsom vi redan sett, kommer en stor del af grundräntorna och tionden försvarsväsendet till godo, och dess utom är en betydlig anpart af statens fasta egendom anvisad till boställen åt armébefälet. Söka vi då att göra oss ett ungefärligt begrepp om det samfälda värdet af de under statsmakternas gemensamma förfogande stående medlen till försvarsväsendets upprätthållande, så hafva vi i första rummet de af hr Anderson såsom den verkliga kostnaden för indelningsväsendet beräknade . . rdr 6,133,456: 39.

Härtill kommer nytjandevärdet af samtliga arméns boställen, enligt då varande chefens för landtförsvarsdepartementet beräkning till 1870 års riksdag . rdr 1,428,656: 15.

samt årlig ränta å under arméförvaltningen stående kassor (med ett kapitalbelopp 1872 af rdr 12,299,549: 98), antagligen åtminstone . . 500,000

till samman rdr 8,062,112: 54.

En summa af 8 till 10 millioner har således regeringen med nu varande inrättning till sitt säkra förfogande för rikets försvar; ett motsvarande värde borde alltså, i fall statsmakternas inbördes maktställning skall förblifva orubbad, allt framgent vara för samma ändamål i en eller annan form ställd till kongl. maj:ts rådighet. Dermed upprätthålles visserligen icke rikets sjelfständighet i händelse af krigsfara, och representationen måste genom särskilda tillskott fylla en mängd behof, liksom nu sker, men en trygghet vore dock vunnen mot tillfälliga öfverilningar, en riksdagsmajoritets tänkbara begär att förödmjuka en obehaglig krigsminister o. s. v., hvilken för statsförvaltningens lugna och jemna gång vore af det högsta värde.

Men det är icke blott för regeringen som en viss stabilitet i statsanslagen är önskvärd. Om det läte sig göra att anvisa bevillningen ett rum bland de fasta statsinkomsterna, så skulle detta hafva den fördelen att försäkra de klasser af hvilka denna beskattning företrädesvis utgöres, d. v. s. kapitalisterne och den stora industrien, hvartill äfven kommer statens löntagare, mot någon sådan fördelning af samhällets bördor »på andra klasser» som 1867 års riksdag stälde i utsigt i afseende på försvarsväsendet, till icke särdeles stor uppbyggelse för dem alla som hade den olyckan att tillhöra »de öfrige». Men om det också för närvarande icke går för sig att bland ordinarie statsinkomster finna någon equivalent för knektekontrakten och den del af grundräntorna som nu går till försvarsverket, så är det dock tänkbart att genom ett tillägg i § 80 Regeringsformen gifva grundlagshäfd åt en del af de anslag med hvilka den nya försvarsinrättningen skall upprätthållas. Vi säga med flit *en del*, ty liksom nu riksdagen ensam har i sin hand att bevilja eller neka medel till lönefyllnader, mathållning för garnisonsmanskapet, vapen, fältutrustning, nybyggnad af fartyg o. s. v., hvarförutan ingen effektiv krigshär kan hållas vid makt, än mindre något krigiskt företag utföras, så blifva en mängd häremot svarande anslag äfven under en ny härordning beroende af riksdagen. Men sjelfva hufvuddragen af organisationen, så vidt de beträffa befälets och manskapets underhåll, kunna rätt väl tänkas ställda under statsmakterna gemensamt. Sådant skulle ingifva en viss känsla af trygghet, icke blott åt de män som hafva till åliggande att skydda samhället emot fiender — de skulle då icke kunna genom en

tillfällig riksdagsmajoritet blifva satta på bar backe — utan äfven hos dem som skola skyddas, hos den stora massan af orepresenterade, eller dem som så kallas. I sjelfva verket är nemligen i konstitutionella stater ingen enda orepresenterad, emedan sjelfva regeringen, långt ifrån att vara blott ett verkställande utskott för den maktegande omröstningsmajoriteten, sjelf är en målsman för alla de berättigade menskliga intressen som kunna vara förbisedda af valmännen, och vi protestera på det allvarligaste mot den sed som uppstått i den radikala pressen, att kalla regeringen för folkets *tjenare*. Samma förrättning har senaten, öfverhuset eller den främre afdelningen af representationen, der sådana institutioner finnas, och i trots af allt hvad man hört sägas, både af statsråd och allmogeriksdagsmän, att svenska folkets vilja har sitt rena och fulla uttryck i Andra kammaren, våga vi tro, att om hela folkets tanke genom en allmän omröstning kunde höras, skulle flertalet såsom sin målsman betrakta Första kammaren fullt lika mycket som den andra.

Man kan nu föreställa sig en sådan föreskrift i grundlagen, att ett belopp som motsvarade grundräntan, tionden och knektekontrakten uttryckligen förbehölles försvarsväsendet, eller med andra ord att detta genom ett grundlagsbud erhölle så att säga första inteckningen i samtliga statsinkomsterna. Men utom det att sifferbestämningar icke taga sig särdeles väl ut i en grundlag, äfven om de ifrågavarande grundskatterna kunde till ett visst penningbelopp fastställas, skulle det verkligen förefalla något eget att i en stat som genom hela sin ställning är anvisad på en fredlig politik gifva en sådan framstående betydelse åt krigsväsendet. Det riktiga lärer derföre vara att den nya krigsorganisationen bestämmes genom en af konung och riksdag enligt § 87 Regeringsformen stiftad lag, hvari upptagas så väl cadrernas storlek som tjenstgöringstiderna. Det finns redan förut sådana lagar, t. ex. banklagen och den nya värnepligtslagen, hvilka genom sjelfva sättet för sitt stiftande äro tryggade mot ett ensidigt ingripande af riksdagen, och någon annan garanti för anslagens utgående kan strängt taget anses öfverflödig, ty har riksdagen en gång genom en i öfverenstämmelse med § 87 Regeringsformen stiftad lag förbundit sig att underhålla en viss försvarsstyrka med vissa bestämda öfningstider, så vore det ingen ting mindre än ett statsstreck att vägra de dertill nödiga anslagen. Men regeringen tänkte icke så, och kongl. maj:t framlade till 1873 års riksdag ett förslag till ett tillägg vid § 80 Regeringsformen, af det innehåll, att om, med indelningsverkets upphäfvande, genom särskild lag annan grund varder lagd för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös, »då må ej ändring i sådan lag göras utan af konungen och riksdagen samfäldt». Felen i detta förslag vore flere. Först och främst var det orätt att endast fakultatift förutsätta krigsmaktens ordnande genom en särskild lag, ty dermed antyddes öppet att ordnandet ju också kunde ske utan någon sådan lag, endast genom riksdagens svar på en kunglig proposition, och man kunde väl veta att den nu rådande riksdagsmajoriteten gerna skulle se, om denna lediga utväg kunde vidtagas i stället för den strängt bindande lagformen. Vidare hade lagförslagets författare, sannolikt för att icke stöta ömtåliga öron, nytjat det sväfvande ordet »grunder» i stället för att säga rent ut hvad han mente, d. v. s. penningar. En del reservanter i konstitutionsutskottet hade sökt hjelpa saken genom en något olika redaktion: »Varder, med indelningsverkets upphäfvande, krigsmakten till lands och sjös genom särskild lag ordnad på annat sätt, då må» o. s. v. Detta förslag hade den förtjensten att mera direkt säga ut hvarom frågan var, men det förutsatte liksom den kongliga propositionen möjligheten att »ordnandet på annat sätt» kunde ske äfven utan någon särskild lag, och det var också i afseende på riksdagens rätt att bestämma anslagen allt för mycket bindande, så att om något sådant blefve antaget, knapt något enda anslag under Fjerde och Femte hufvudtitlarne skulle kunna falla under samfäld votering.

Första kammaren afslog såsom bekant den kungliga propositionen. Hvad ett ministèrevänligt koteri inom pressen försökte utsprida, att detta beslut var föranledt af sådana personer som icke ville hafva någon ändring i indelningsverket, har lika liten grund som då varande justitiestatsministerns förklaring att regeringen icke kunde fortfara att låta utarbeta förslag till indelningsverkets upphörande utan att § 80 R. F. ändrades. Såsom vi redan erinrat, innehåller detta lagrum endast att ändring eller upphäfvande af indelningsverket måste ske af konung och riksdag gemensamt. Riktigt har också Göteborgs-Posten uppgifvit skälet till Första kammarens

motstånd vara det, att man der icke ansåg den åsyftade säkerheten stå att vinna med de af regeringen begagnade ordalagen; »ty», tillägger lika riktigt vår samtida, »hvad med grunder i detta fall skulle menas, är i sig sjelf tvetydigt, och helt visst skulle det blifva svårt att med full och oomstötlig kraft ådagalägga, att deri äfven inbegrepes de nödiga *anslagen*. För kommande tvister om denna afgörande punkt var det kanske ett fult varsel, att Andra kammaren utan minsta motsträfvighet gaf det kungliga förslaget sitt bifall.» *Nya Dagligt Allehanda*, som aftryckt *Göteborgs-Postens* uppsats, har dervid tillagt en not, hvari den förra tidningen fasthåller sin i fråga om kommerskollegiet angifna åsigt, att »grunder för allmänna inrättningar» måste afse penningeanslagen, då utan dessa inga institutioner kunna bestå. Argumentationen är icke oäfven: derföre att vår samtida en gång lefvat sig in i den föreställningen, att bland grunderna för allmänna inrättningar äfven måste räknas presidentlönen i kommerskollegiet, menar han att hr Adlercreutz också hade rätt att med sina »grunder» mena penningar, ehuru sjelfva Nya Dagligt Allehanda nu medger att denna mening »väl kunnat med oförtydliga ord uttalas». »Men», heter det vidare, »denna uraktlåtenhet hade väl sina skäl deruti att man ej ville såra ömtåliga öron.» Detta erkännande fägnar oss, liksom det att Första kammarens majoritet verkligen ville hafva garantien säkrare. Att Andra kammarens beredvilliga bifall kallas »ett fult varsel» finna vi från denna sida af pressen ganska förklarligt; vi älska för egen del icke starka epitet, men från vår sida finna det fullt naturligt. Sedan det nu emellertid en gång visat sig att hvarken Första eller Andra kammaren med *grunder* förstår *penningar*, torde det vara så godt att en gång för alla kasta öfver bord en sådan grundlös tolkning af ordet *grund*, emedan den endast gör ytterligare förargelse om den tillåtes qvarstå. Vi fråga då vår sistbemälte samtida, om han aldrig hört talas om offentliga inrättningar utan att de grunda sig på anslag eller arfvoden. Är icke riksdagens Första kammare en offentlig inrättning, så veta vi i sanning icke hvad den är, och likväl förklarar Riksdagsordningen uttryckligt att denna kammares ledamöter icke få uppbära arfvoden; med andra ord måste således Första kammaren anses för en *grundlös* offentlig inrättning. Är icke Serafimer ordensgillet en offentlig institution, ehuru dess ledamöter såsom sådana icke hafva anspråk på anslag af statsmedel? Är ej universitetens kanslersstyrelse en sådan, och är det icke samma förhållande med de mångfaldiga direktioner och styrelser hvilkas ordförande och ledamöter icke åtnjuta några arfvoden? Ingen lärer väl neka att lärda och vittra akademier, äfven som riddarordnarne, äro offentliga inrättningar, ehuru de icke äro grundade på några statsanslag. Vi kunna gå än ett steg vidare och vända våra blickar på statsinrättningen sjelf. Regeringsformens första paragraf föreskrifver att Sveriges rike skall styras af en konung; nu är det klart att om icke statsdomäner finnas till hofvets underhåll, måste representationen dertill anvisa nödiga medel, och så äro äfven hos oss anslagen på Första hufvudtiteln anvisade för konungens hofhållning. Men ingen lärer väl derföre vilja påstå att *grunden* till monarkien i Sverige eller något annat land i verlden är civillistan.

Af hvad vi ofvan framstält följer, att regeringen allt för väl kunnat underlåta propositionen till detta års riksdag om en förändrad redaktion af § 80 Regeringsformen; såsom lagrummet nu lyder, lade det inga hinder i vägen för båda statsmakternas beslut att upphäfva indelningsverket och på annat sätt inrätta landets försvarsväsende, och vi tro till och med för vår del att regeringen hade handlat klokt, om hon låtit grundlagsförändringen stå efter, till dess att sjelfva arméfrågan blifvit afgjord. Huru k. m:t under närvarande omständigheter kommer att handla är oss naturligtvis icke bekant, men det förekommer oss icke oantagligt, att sedan en gång k. m:t förklarat sin tanke att grundlagen behöfver ändras, så att den åt den förutsatta nya militärorganisationen förlänar samma helgd som åt indelningsverket, förslag om ett tillägg till § 80 R. F. kan komma att göras äfven till näst kommande riksdag. Att finna en i alla afseenden tillfredsställande redaktion af detta lagrum torde väl anses i det närmaste omöjligt, men till den grad bör det väl ändå icke anses ogörligt att skrifva ett begripligt tillägg med en förnuftig mening, att hela arméfrågan, såsom en samtida antydt, skulle stranda på denna klippa. Antydningen om en sådan möjlighet slog oss med förvåning. Är det meningen att grundskatternas afskrifning skulle gå sin jemna gång i alla fall, äfven med indelnings-

verkets bibehållande, eller tror verkligen vår samtida, att sedan stenen nu en gång befinner sig på det sluttande planet, riksdagen nu mera skulle finna sig i att låta hela afskrifningen förfalla? H. exc. hr justitiestatsministerns närmaste föregångare gjorde saken med sin proposition en icke liten otjenst, ehuru den gaf honom sjelf ett kanske kärkommet tillfälle att utbyta sin personliga ställning mot en betydligt angenämare. Bäst vore, enligt vår tanke, om k. m:t tills vidare lemnade grundlagen i denna punkt ovidrörd. Att nu framlägga det förra förslaget oförändradt kan naturligtvis icke komma i fråga: Första kammaren, ehuru förstärkt med åtskilliga landtmannaröster, skulle sannolikt förkasta det om igen, medan Andra kammaren genom sitt förnyade bifall endast skulle bekräfta sin förra uppfattning af ordet »grunder», enligt hvilken riksdagen skulle vara oförhindrad att genom samfäld votering afgöra *samtliga* anslagsfrågorna till arméväsendet. Vi taga således för afgjordt, att om ett nytt förslag från regeringens sida framkommer, måste det innehålla en fullt tydlig antydan derom, att hvad man vill genom grundlagshelgd befästa icke blott gäller härens antal och fördelning, samt manskapets öfnings- och tjenstgöringstider, utan äfven de penningmedel hvilka den nya institutionen behöfver för att hållas i gång. Det torde i sådant fall äfven behöfva klart utsägas, att om konung och riksdag finna ändamålsenligt att med indelningsverkets partiella ändring eller fullständiga upphäfvande annorlunda inrätta rikets försvarsverk, då skall den nya organisationen ovilkorligen bestämmas genom en af konung och riksdag gemensamt stiftad lag, i hvilken ändring ej må ske utan genom båda statsmakternas öfverensstämmande beslut. Ordalagen äro för ingen del lätta att välja, så att de utesluta all tanke på maktutvidgning åt någondera sidan och tydligt angifva, att hvad man vill är ingen ting annat än bibehållandet af samma trygghet för riksförsvaret som genom paragrafens nu varande lydelse är förlänad, så väl mot riksdagen som mot regeringen. Men en regering måste ändå kunna skrifva lagar bättre än en representation, och hvad särskildt angår grundlagarne, så har det alltid varit vår föreställning att regeringen aldrig borde släppa *det* initiativet ur sina händer.

Om nu ett sådant förslag framlägges, som utan tvetydighet och omsvep visar hvad man menar, så blir det fråga om, hvilka utsigter till framgång en sådan proposition kan hafva hos den kommande riksdagen. Vi förutse en invändning: om förslaget, såsom antagligt är, framlägges före den nya beväringslagen, så kan det lätt hända att en preliminär diskussion vid grundlagsförslaget uppstår om huru mycket eller litet af grunderna bör inrymmas i sjelfva arménlagen, och att man då aldrig kommer till enighet om Regeringsformen. Det är möjligt, ja sannolikt nog, att någon del af diskussionen om militärförslaget på detta sätt kan komma att anteciperas, men alldeles omöjligt lärer det dock icke vara att få skildt mellan saker som ovilkorligen måste skiljas, och som strängt taget icke hafva något med hvarandra att göra. I första hand gäller frågan således endast, huru vida en ny arméorganisation bör upprättas utan att vara bestämd i en af konung och riksdag gemensamt stiftad lag, upptagande antingen de militära samt äfven de finansiella hufvuddragen, eller endast de förra, samt huru vida något härom bör inflyta i grundlagen. Båda kamrarne synas oss, derigenom att de redan fattat beslut, ehuru besluten sins emellan voro olika, ense om ändamålsenligheten af en förändring i § 80 R. F., så att någon strid derom icke gerna kan komma att uppstå,

En annan sak är, i hvilken mon Andra kammarens bifall kan väntas till en sådan redaktion hvilken vi, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Första kammaren, anse vara den riktiga. Vi tro icke på möjligheten att så att säga inläsa anslag i grundlagen, och vi önska icke heller den nu ifrågasatta förändringen såsom något nödvärn mot en riksdagsmajoritets förutsatta halsstarrighet, men vi skulle allt för mycket misstaga oss, om det icke ligger i Andra kammarens eget intresse att, i fall förslag framkommer, genom sitt bifall till en eljest nöjaktig förändring af det ofta nämda lagrummet gifva högtidligt till känna, att den med skrifvelsen den 23 maj 1873 icke hade någon baktanke på att ytterligare kringskära konungamakten eller tillskansa riksdagens samfälda majoritet något ökadt välde öfver statsmedlen. Redan det enklaste förstånd bör kunna begripa, att Andra kammaren genom sitt bifall till en sådan grundlagsändring ingalunda frånsäger sig sin rätt att besluta i fråga om beväringslagen, icke mindre hvad beträffar personlig vapenpligt och årliga öfningar än äfven de

större eller mindre anslagsbelopp som i första hand kunna befinnas ovilkorligen nödvändiga.

För att sammanfatta vår egen åsigt i saken, säge vi helst om ingen förändring tills vidare behöfde i § 80 R. F. ifrågasättas, men i fall detta nödvändigt anses böra ske, tro vi att regeringen måste så affatta sitt förslag, att det tillfredsställer Första kammaren, och om detta blir händelsen, se vi icke hvad Andra kammaren deremot skulle kunna invända. Den har i sjelfva verket redan bundit sig genom förra årets skrifvelse, och dess ledare sakna säkert icke blick för nyttan af hofsamhet. Bristen derpå vid detta tillfälle skulle lätt väcka den misstanken, att under skattereformen gömmer sig, vid sidan af den personliga fördelen, en plan till omstörtning i statsmakternas inbördes maktställning, och det är ingen brist på motståndare till reformen, hvilka icke skulle begära något bättre än en sådan förevändning för att söka göra den alldeles om intet.

Litteratur.

Unnarydsboarnes seder och lif efter Lasses i Lassaberga anteckningar af G. Djurklou. Stockholm 1874. Central-Tryckeriet. Pris 2 kr. 25 öre.

Det är en ganska liten bok friherre Djurklou denna gång gifvit oss — icke mer än 76 textsidor — men den innehåller saker af betydenhet, kanske mer än författaren sjelf vet af. Derom sedermera. Till en början må vi erkänna den synbara trohet och noggranhet i undersökning hvarom hela arbetet bär vitne. Den tid är lyckligtvis förbi då uppsatser i arkeologiska ämnen skrefvos öfvervägande på ett litterärt sätt, då det pittoreska var hufvudsaken, och skildringen af det som varit användes företrädesvis såsom en poetisk krydda till att upphjelpa smaken på det närvarandes prosa. Fornforskaren har blifvit exakt; han får icke säga något annat än det han sett och vet, och han får under inga omständigheter brodera. Kontrollen i detta afseende blir strängare i den mon flere personer befatta sig med samma slags undersökningar, men ehuru studiet — vi tro icke att man ännu har rätt att kalla det vetenskap — ännu är ungt, har dock redan så mycket deraf ingått i det allmänna medvetandet, att oriktiga beskrifningar och falska slutledningar lätt skulle väcka uppmärksamhet. Det är på denna grund som äfven den allmänna litterära kritiken icke saknar all befogenhet att i ett arbete som detta tala om noggranhet och tillförlitlighet.

Finnveden eller Finnheden — ty båda benämningarna hafva häfd för sig — är en af Götalands tidigast befolkade bygder. Den utgör ett af de gamla småländen eller småländska fylkena, och utbreder sig vester om Värend från sjöarne Bolmen, Vidöstern, Furen och Flären mot norr, söder och vester, omfattande de tre häraden Östbo, Vestbo och Sunnerbo, de båda förstnämda tillhörande Jönköpings, det senare Kronobergs län.

Till denna minnesrika trakt gjorde författaren om sommaren 1870 på Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademiens uppdrag en antiqvarisk forskningsresa, och Unnaryds socken i Vestbo härad, omkring 11 mil i nära sydlig riktning från Jönköping, fäste i första rummet hans uppmärksamhet, i anseende till »de märkliga qvarlefvor af forntida tro och forntida sed som der förnummos». Det var dock icke ensamt hans egna iakttagelser som utgöra materialet för detta arbete; en flitig treårig brefvexling med välvilliga och erfarna innebyggare i orten har utvidgat kretsen af hans egna undersökningar, och särskildt är det en man, den på titelbladet omnämde Lasse Andersson i Lassaberga, som gått förut och plöjt vägen. »Denne åldrige dannemans rikhaltiga anteckningar, som vitna om en skarp iakttagelseförmåga, troget minne och innerlig kärlek till hembygdens fornseder, hafva också varit arbetets förnämsta kunskapskälla.» Äfven tryckta arbeten som behandla denna orts folkminnen och plägseder hafva naturligtvis varit begagnade, men det vigtiga för detta arbete är att allt hvad der utan särskildt angifven källa finnes uppgifvet grundar sig på upplysningar som äro hemtade omedelbart från sjelfva folket. Vi tillägga dervid för egen räkning endast den anmärkningen, att den omsorgsfulla redaktionen och den utmärkta typografiska utstyrseln, nästan allt för präktig för ett omtryck af några tidskriftsuppsatser, äro öfver allt beröm.

Befolkningen i denna åldriga bygd, hvars invandring efter hvad fornlemningarna utvisa sannolikt följt Laga-åns lopp samt vid sjöarne

Bolmen och Vidöstern först blifvit bofast, erinrar, såsom författaren säger, i flere afseenden om de friborna storbönder i Finnveden hvilka i handlingar från medeltiden och Vasakonungarnes dagar framstå såsom frälsemännens vederlikar och närmaste fränder. De föra icke sällan adligt ättemärke och besitta frälsejord, samt åtnjuta åtminstone tidtals full frälsefrihet. Stundom äro de större jordegare än männen af småfrälset; deras mödrar och hustrur, till och med någon gång deras fäder och bröder, tillhöra kända frälseätter. Många af de gamle hafva ännu i minnet sina förfädratal för fem eller sex slägtleder till baka, och det skulle icke vara omöjligt att med tillhjelp af skatteböcker, domböcker, jordabref och andra urkunder föra dem än vidare. I alla händelser är det säkert att »Unnarsbon» är af urgammal odalmannabörd, och att han bättre än nejdens folk bevarat stammens renhet, samt med den många gamla seder och bruk hvilka på andra orter äro försvunna. Den starka helgden af sockenbandet och vördnaden för fädrens seder bidrogo, till samman med bygdens aflägsenhet från städerna och saknaden af en herrskapsklass, att bevara de gamla traditionerna i skick, seder och tänkesätt. Dertill kommer att de flesta bondegårdarne voro enstaka och hemmansklyfningen begränsad, så att nästan hvarje jordbrukande man var hemmansegare, till och med de indelta knektarne i socknen. Deraf en allmän jemnlikhet i vilkor och lefnadssätt; det fans ingen betydande rikedom men icke heller någon tryckande fattigdom, och när för få år sedan en nykommen komminister i annexförsamlingen Jällundtofta väckte ett förslag till fattigvårdens ordnande med fyra olika klasser af underhållshjon, blef den första invändningen att denna fördelning icke kunde verkställas, då det icke fans mer än tre fattige att understödja.

På den tid som denna skildring omfattar, för femtio eller sextio år sedan, var penningen ännu knappast att anse såsom ett bytesmedel, ty bonden hade i sin åker och sina hemdjur allt hvad han behöfde till föda och kläder; de sistnämda förfärdigades, utom hatten och skotyget, intill minsta tråd af hustrun eller döttrarna i huset, och ingen flicka begärdes i äktenskap som icke sjelf förstod att bereda allt hvad som hörde till hennes egen och mannens drägt, samt hvad huset i öfrigt behöfde af väfnad. Det hemmavuxna linet och fårens ull utgjorde råämnena, hvartill kom affallet vid beredningen af läder och sämskskinn, hvari nästan hvarje bonde inom socknen var hemmastadd. Häraf förfärdigades, med en skicklighet och ett tålamod som äro beundransväckande, konstfulla väfnader, öfver hvilka i boken lemnas några anmärkningsvärda illustrationer. Garnets färgning verkställdes hemma med de örter och färgstofter som kunde uppsamlas i trakten; ett rent färgsinne och en genom den oafbrutna traditionen fortlefvande smak satte bygdens qvinnor i stånd att tillverka praktväfnader, som kunna tjena till mönster för våra dagars hemslöjd. Husbonden var sjelf snickare och smed, det mesta af bohaget var hans eget eller hans fäders verk, blott med undantag för hvad han kunde ega af silfver, tenn eller koppar; men äfven detta var icke alltid köpstadsgods, ty också på landsbygden funnos skickliga metallarbetare. Konsten att svarfva och skulptera i trä, till prydande af de många olikartade träkärl man behöfde, var ganska högt drifven, och de mera fulländade arbeten i denna väg som icke kunde åstadkommas i husen utfördes af kringvandrande artister, så kallade »fataknallar», hvilka vanligen i arbetslön betingade sig så mycket spanmål som rymdes i det utsirade kärlet. Med denna högt utbildade konstindustri stod åkerbruket i en i ögonen fallande motsägelse; redskapen var den enklaste, och sättet att sköta den lätta sandjorden alldeles det samma som forntidens. Det var ingen brist på regler att följa och försigtighetsmått att iakttaga, men de voro alla snarare af religiös natur än af agronomisk, ett system af gammalt hvad man nu kallar landtmannaskrock, men hvad äfven den bildade romaren utan betänklighet inneslöt under benämningen *religio*. Friherre Djurklou meddelar en mängd prof på sådana vidskepelser, hvilka tydligen äro lemningar af en förkristlig kult, någon gång försatta med kristna beståndsdelar. Stundom äro emellertid dessa regler dikterade af erfarenheten, såsom då man för att vakta smådjuren mot räfven låter dem åtföljas af en hund eller en gris. Mot de större rofdjuren hjelpte icke besvärjningar, emedan de flesta voro varulfvar och stodo i tjenst hos någon trollpacka; här fordrades således personlig strid, och deri var Unnarydsbon ingalunda oprófvad. Den äldste af socknens nu lefvande bönder, den nittioårige Anders Johansson i Bökhult, har med egen hand vid skallgångar nedlagt icke mindre än 46 vargar och derigenom inlagt en för-

tjenst om ortens odling som väl är värd sitt offentliga erkännande.

Hvad bonden afyttrade i städerna och på de närmaste landtmarknaderna var mest hemtadt ur djurriket: salt fläsk och fårbogar, hembarkadt läder och sämskskinn, samt någon gång alster af qvinlig konstfärdighet, hvilka i allmänhet högt betaltes. Vi finna icke af friherre Djurklous berättelse att spannmål torgfördes; ehuru användning af säd för kreaturens utfodring den tiden ansågs nära nog som en synd, är det icke troligt att de små sandiga och illa häfdade åkertegarne gåfvo något till öfverlopps öfver hushållets egen förbrukning. Den förnämsta marknadsplatsen var Halmstad, en lång och äfventyrlig resa den tiden, som icke företogs utan i stort och trygt följe.

Hvad från gården afyttrades var i allmänhet ren behållning, som helst omsattes i silfver, dels kärl och qvinnosmycken, dels specier, de senare företrädesvis. Hvarje hus hade sin silfverskatt, som förvarades i hörnskåpet, på kistbottnen eller undanstucket i hemliga gömslor, så att när en husbonde dog, måste alla husets vinklar och vrår genomsökas för att utröna qvarlåtenskapen. Penningar hvarken upp- eller utlåntes; deras användning inskränktes till betalning af skatterna, mindre statens, hvilka väl hufvudsakligen utgingo *in natura*, än de frivilliga pålagor som utgjordes vid barndop, bröllopp och alla slags gästabud, offer till kyrka och presterskap o. s. v. I bondens skattkammare kunde man finna mynt från de gamle Karlarnes, till och med kung Göstas dagar, och han var icke okunnig om deras olika värden. Blef skatten mycket stor, nedlades den i någon hemmansdel, ty sällan försåldes en gård utom ätten eller till utsocknes man utan att återbördas. Räckte vid sådana tillfällen icke egna tillgångar till, vädjades till fränder och vänner, som aldrig nekade att göra hvad de förmådde till att hindra jordens öfvergång i främmande händer. Det var derföre också en samvetssak att så vidt möjligt hindra giftermål utom socknen; intogs såsom måg eller sonhustru en utbörding, måste den främmande, för att erkännas som jemnlike af sina nya grannar, antaga socknens drägt och alla dess plägseder. Det låg, säger författaren, en djup, om ock omedveten betydelse i denna fordran, »hvars yttersta rot må hända bör sökas i en för bygden, innan den blef en kristen församling, gemensam hednakult. Ty utan tvifvel var det band hvarmed det gemensamma offerstället fordom förenade bygdens skilda ätter alldeles det samma som sedermera slöt dem såsom ett samhälle kring det kristna templet. Kulten och äfven stället der denna utöfvades blefvo visserligen förändrade, men de gemensamma förpligtelserna gingo i arf från den förra enheten till den senare, som kanske också i grunden icke var någon annan än den förra.» Häraf förklaras den stora kärlek som massan af folket hyser till sina sockenkyrkor, och de nästan oerhörda uppoffringar som små och fattiga församlingar icke sällan underkasta sig för att undgå att uppslukas af större församlingar och derigenom mista sina gamla helgedomar. Skulle det äfven endast predikas tre eller fyra gånger om året i ett sådant ödelagdt tempel, vill man ändå icke låta det förfalla eller nedrifva det. Till de exempel på sockenbandets styrka som af författaren anföras kunde läggas ännu flere andra.

Detta är ett vigtigt kapitel, som vi här endast kunna antyda. Kommer så afdelningen om sockendrägten, vid hvilken vi icke heller skola vidare uppehålla oss; vare det nog sagdt att bockskinn deri ingick såsom en hufvudbeståndsdel, samt att brunt kläde hos de förnämligare någon gång ersatte bruket af den hemmaväfda blåa vadmalen. Formen var dock alltid den samma, en med hakar sammanknäpt långtröja, samt om vintern en mellanblå kapprock med blanka knappar och en röd kant kring krage och ficklock. Friherre Djurklou anmärker det egna deri att fickorna med ett franskt ord kallades pochetter; månne icke namnet på hela klädebonaden, »pajrock», under den skenbart välbekanta formen döljer ett främmande ursprung? Eller är det sannolikt att detta »paj» är något annat än det franska *page*, endast med ett efter den olika munarten förändradt uttal? Hela den uniformslika utrustningen ger något sådant vid handen.

Hvad qvinnornas utstyrsel beträffar, så öfverensstämmer den med andra sockendrägter i den sydliga delen af landet. Håret doldes sorgfälligt under mössor och hucklen, och skälet dertill torde öfver allt der denna sed förekommer vara det samma, nemligen föreställningen att fientliga naturväsenden lätt kunde tillfoga menniskan skada, om de komme i besittning af något som tillhört hennes kropp, vare sig hår, naglar eller tänder: allt sådant måste derföre omsorgsfullt tillvaratagas och förbrännas. Till de mera anmärkningsvärda

egenheterna hör en kort svart kappa utan ärmar, som dock endast bars vid mycket högtidliga tillfällen; den var sammansydd framtill och hade en rund krage af öfverklädd jernplåt, så vid att hufvudet kunde trädas genom öppningen. Till sorgdrägten hörde att alla silfverprydnader skulle öfverdragas med hvitt papper, liksom militäruniformernas epåletter öfverdragas med krusflor.

Den märkligaste delen af qvinnodrägten utgjordes af de många smyckena, hvaraf boken innehåller flere väl utförda teckningar. De förmögna hustrurna uppträdde med verkliga riddarkedjor af silfver, vid hvilka hängde än en stor, rikt förgyld bricka med en i midten inslagen skådepenning, än någon annan hängprydnad, sköld- eller krusifixformig, med en mängd dervid hängande stjernprydda rundlar eller s. k. löf. De ogifta buro om halsen ett litet silfverkors, gjutet efter medeltidens mönster, som af föräldrarne plägade gifvas till minne af deras konfirmation. I äldre handlingar omtalas utom dessa smycken, som voro för bröstet och halsen, åtskilliga andra, »sölfbälten», »hufvudsölf» o. s. v. De i senare tider brukliga prydnaderna af ädla metaller kallas dels »brudesölf», emedan de hörde till de oundgängliga fästegåfvorna, hvilka skulle öfverlemnas i ett prydligt arbetadt fästmöskrin, dels »arfvesölf», efter som det gick i arf från den ena slägtleden till den andra. Sannolikt sammanflöto båda slagen, så att söner åt sina trolofvade mer än en gång torde hafva fått öfverlemna samma smycken hvilka mödrarne i sin ungdom mottagit såsom fästgåfvor. Rikt och ståtligt måste Unnarydsqvinnorna hafva tagit sig ut i sin fullständiga prydning.

Boningshusens inrättning förnekar äfven i sina torftiga mått och materialier icke den samma ridderliga tradition som röjer sig uti klädedrägten. De bestodo nemligen i allmänhet af en lägre byggnad, som utom stuga innehöll förstuga och kök, samt ett tornlikt tillbygge med tvenne kamrar och ett loft. Dessa så kallade lågstugor, hvilka väl förtjente sitt namn, emedan den timrade väggen icke nådde manshöjd, hafva der de qvarstå genom senare förändringar och tillökningar blifvit oigenkänliga, men det fins dock ett af dessa anspråkslösa träslott i behåll, bygdt år 1690 åt farfadrens farfader till den man hvars anteckningar utgöra hufvudkällan för den bok vi hafva framför oss. Inredningen företer ingen ting afvikande från bondehusen i det nordligare Sverige. Stugan omgafs af bänkar, hvilkas sittbräden kunde upplyftas, och som på en gång tjenade till sittplatser och förvaringsrum. Långbänken, som från rummets nordvestra hörn, der den ofantliga spiseln befann sig, sträckte sig utmed norra sidoväggen, var sjelfva högsätet och möttes i hörnet af gafvelbänken, som sträckte sig till kammardörren, der en tredje något kortare i rät vinkel tillstötte. Rummet mellan dessa fasta sittplatser upptogs af ett långt bord, »store bord», hvars stolta namn tillkännagaf den höga vördnad af hvilken det omgafs. Det brukades nemligen endast vid gillen och stora högtider, och det synes i viss mening spela samma rol som härden i de gamla ariska hemmen, ty här firades familjens gudstjenst, och under julen sutto englar till bords med dess medlemmar. I hvardagslag förtärdes maten vid ett mindre bord, som jemte några af husfadren sjelf arbetade trefotastolar, med eller utan ryggstöd, utgjorde hela den rörliga möbleringen i rummet. Södra långväggen upptogs till största delen af väggfasta sängställen, med »förlåt» eller förhänge af hemväfdt tyg. Vanligen tillreddes maten i stugan, der äfven alla andra hushållssysslor såsom brygd, bak, tvätt och färgning förrättades; endast vid högtidliga tillfällen brukades till matlagning köket, som eljest tjente till förvaringsrum för det simplare husgerådet.

Så enkelt och torftigt lågstugans utseende var i hvardagslag, utan andra färger än virkets naturliga, så ståtlig och lysande blef hennes tillpyntning vid högtider och gillen, då hvarken i taket eller på väggarne en enda fläck fick vara bar, utan allt sammans betäcktes med kostbara dukar, bonader, täcken, ryor och vepor. Detta kallades att tjälda stugan, eller att göra henne lik ett tält. Vi hafva förut omtalat qvinnornas slöjdskicklighet; plys- och mattväfnader tillverkades af deras händer, som icke allenast förråda en hög grad af uppfinning och konstfärdighet, men, hvad mer är, en verkligt artistisk blick i fråga om sammansättningen af färger. Endast »bonaden» fordrade främmande biträde. Det var en i flere våder sammansydd duk, afpassad efter storleken af den vägg som skulle beklädas, och af någon in- eller utsocknesmästare målad med taflor, vanligen af bibliskt innehåll. Man kunde få se äfven genrestycken, scener ur bondens hvardagslif, till och med af hans tragikomiska öden under marknadsresor, men sådana stycken hörde icke till festerna, der allt borde gifva intryck

af högtidligt allvar. »Hans hus var en helgedom. Der fans hemmets härd och det i viss mening åtminstone heliga bordet, vid hvilket fädrens andar och himlens englar stundom gästade. Något vanhelgande deraf kunde han ej fördraga.» Föreställningen om en ständig eller med mellantider återkommande gemenskap med förfädrens andar är genomgående i denna trakt, och yttrar sig vid några tillfällen, icke blott vid dödsfall och begrafningar, utan äfven vid gladare högtider, och framför allt under julnatten, på ett sätt som är egnadt att väcka vår öfverraskning. Hvad Fustel de Coulanges i sitt berömda arbete om det antika samhället säger om manernas tillbedjan såsom den ursprungliga religionen, innan menniskan ännu lärt att vörda ett väsende utom och utöfver sitt eget slägte, det har här sin fulla tillämpning, endast naturligtvis med den förändring, att i den mon som de kristna föreställningarna bemäktigade sig sinnena, fick tanken på umgänget med de döde något hemskt och motbjudande, så att man helst såg att de stannade i sina grafvar, och för att dertill förmå dem omgaf man de senare med en rörande uppmärksamhet. Huru stor del kärleken till den helgade griftplatsen har i allmogens tillgifvenhet för sina sockenkyrkor, vore af icke ringa värde att få utforskadt. Det skulle då må hända visa sig att af förfädrens religion finnes omedvetna qvarlefvor der man icke väntat att finna dem.

Af de många konstverken i målningsväg finnes naturligt nog ingen ting qvar, men vi kunna göra oss en ungefärlig föreställning om dem efter de kyrkmålningar som ännu förekomma här och der i landet. Liksom de gamle tyska mästarne låta Abraham och patriarkerna, ja sjelfva himmelens englar, uppträda i fornfrankiska bondedrägter, så bör det icke förvåna sig att på en Unnarydsbonad från början af detta århundrade, målad af en konsterfaren klockare, finna Frälsaren klädd i pajrock, Maria utsirad med silfverkedjor och örhängen såsom en rik bondhustru, leviter försedde med handbok och prestkragar, frackklädda herrar med urkedjor o. s. v. I det profstycke friherre Djurklou meddelar, föreställande bröllopet i Kana, är teckningen ojemförligt bättre än de bekanta väggtaflorna från Dalarne och det fins spår till en traditionel dekoration af rosor och växter, som bestämdt har ganska höga anor. Ett högre konstvärde hafva träsniderierna på penning- och fästmöskrinen; man träffar här strängt geometriska figurer, som visa att cirkelns bruk icke var okändt. Man förstod att af bågar sammansätta rätt behagliga prydnader, hvartill förebilderna synas vara hemtade dels från de slingrande cirkelformerna på gamla dopfuntar, dels från den yngre gotikens i hvarandra ingripande bågformer.

I en på friherre Djurklous träsnitt ofta återkommande växttyp är det icke omöjligt att igenkänna österländska förebilder, och ett vinträd med drufvor har en i ögonen fallande likhet med stensniderier som förekomma på Gotlandskyrkornas portaler. Maskiner och fabriksväsende hafva, såsom författaren anmärker, bragt denna gamla konstindustri i förgätenhet, men anlagen finnas qvar, och det röjer sig en liflig sträfvan att åter väcka den till verksamhet. Denna företeelse, märkvärdig midt i den tryckta shirtingens, papperstapeternas, Nürnbergskramets, billighetens och skillingsvarornas tidehvarf, bör helsas uppriktigt välkommen, endast att man, i sin yrvakna hänförelse för den nordiska forntidens konstformer, icke glömmer, huru mycket deraf som var en försämrad imitation, och förstår att återfinna den väg som leder fram till sjelfva den ogrumlade källan. Vi hafva all möjlig respekt för de gamla nordiska drakslingorna och de naiva mönstren i de forna halländska drättesväfnaderna, men det vore ganska illa, om dessa former skulle i sin härledda och genom lång mekanisk efterapning i många delar förderfvade gestalt bli upphöjda till allrådande herskare öfver den moderna konstsmaken.

Nära hälften af sin skrift har författaren egnat åt beskrifningen af de seder och bruk som iakttogos vid de vigtigaste tilldragelserna i allmogens lif, födelse och dop, bröllopp och bosättning, samt slutligen besittningstagandet af det sista hemmet i »fädrens ättahög». Den sedvanliga sparsamheten fick vid dessa högtidsskeden ge vika för en öfverdådig frikostighet, som skulle kunna stöta oss såsom ett tomt skryt, om man icke deri kunde läsa minnen från riddartidens sjelfförgätna och sjelfuppoffrande sinnelag i förening med det fornnordiska ättebegreppets stränga solidaritet. Hvarken i den svenska högadelns lefnadssätt eller ens i Vasakonungarnes hofhållning försmåddes dessa af gästerna medbragta »förningar», hvilkas frikostiga anordning ännu äro den till gästabud inbjudna bondqvinnans stolthet. Det var ej

af sig sjelf som bonden lärt att offra sina blanka dalrar som faddergåfvor eller bröllopps-skänker eller på spelmansbordet; alldeles det samma hade riddaren och adlige storbonden gjort före honom. Den friborne bonden bygde sin låga boning i viss likhet med borgen på sätesgården, samt prydde den vid högtiderna med kostbara hängen, liksom adelsfrun sina slottsgemak: tanken och skicket voro de samma, och endast måttet gjorde skilnaden. Vi kunna icke här följa Unnarydsbon på hans vandring från vaggan till grafven i någon ting liknande den intressanta omständlighet hvarmed denna vandring blifvit oss af forskaren företecknad; endast vid några enstaka drag skola vi dröja, der de synas oss betecknande. De vidskepliga bruken som berätta om en forntida naturdyrkan skola icke ett ögonblick uppehålla oss, utan endast hvad som talar om den enskildes förhållande till ätten och den senares samfälda ansvar för en hvar af sina medlemmar. »Bäramodren», det främsta qvinliga dopvitnet, var en betydande personlighet; hon skulle före solens uppgång dagen för den första kyrkfärden bära barnet kring alla gårdens uthus, låta det vidröra boskapen och allahanda redskap, för att inviga det till den framtida besittningen; hon skulle kläda det i den prydliga dopmanteln och i sin famn bära det till altaret. Dopdrägten var stundom, lik ett furstebarns, stickad med ordensstjernor, och derpå hängdes dal- eller korskedjor af hederligt arfvesölf. Men innan färden anträddes nedlades barnet på »store bord», och fadren inkallades för att upptaga det i famnen och sålunda erkänna det för den lagliga arftagaren, på samma gång som han i bäramodrens öra hviskade dess kristningsnamn, hvilket ej fick högt utsägas förr än det offentligen förkunnades af presten. Under hela uppväxten fortfor denna qvinnas moderliga förhållande till barnet; hon skulle jemte den köttsliga modren lära det de goda och de onda tydorna, läsa öfver det vid sjukdomar och vid mognare år lära det sin egen hemliga visdom. Undervisningen gafs i hemmet, vid modrens spinnrock och vid aftonbrasan; och detta var all den lärdom som bestods innan läsningen för presten tog sin begynnelse. På detta sätt växte barnet in i föräldrarnes föreställningar; far och mor blefvo myndigheter öfver sjelfva kyrkan och samhället. Hos vår tids bildade klasser, och beklagligen äfven hos allmogen, beställes barnets hela andliga varelse såsom en fabriks-tillverkning utifrån; sammanhanget med hemmet brytes från och med den första skolgången, och af familjebegreppet återstår föga mer än ett borgerligt bolagsväsende.

Vårt germaniska medvetande upprör sig öfver det tyranni som den gamla romerska familjerätten ännu i våra dagar utöfvar öfver det franska samhället, i det att äktenskapen knytas efter föräldrarnes och familjerådens uträkningar, utan att minsta afseende fästes vid de blifvande makarnes önskningar. Det var icke mycket annorlunda bland vår allmoge, der hemmansdelarnes grannskap mer än tyckenas frändskap bestämde föreningarna, och barnens inflytande på föräldrarnes val åtminstone icke fick offentligen förmärkas. När detta val var träffadt, och man bland fränder eller grannar funnit ett hus som för barnets framtid tycktes erbjuda goda utsigter, började frieriet med en hög grad af diplomatisk försigtighet, så att aldrig ett direkt afslag i ord var att befara, om framställningen icke väl upptogs från den andra sidan. En afsides traktering vid sockenkyrkan, under samspråk om allt annat än det hvarom man ville tala, var det teckenspråk hvaraf man begagnade sig. Besvarades denna enkla gästfrihet en följande söndag af brudens fader, kunde det första skedet af underhandlingen anses vara lyckligen afslutadt, och mödrarna upptogo då saken med samma diplomatiska etikett. Först sedan dessa preluminärer blifvit bragta till slut kunde saken upptagas såsom ett formligt förslag, och när aftalet å fädernas sida blifvit bekräftadt med handslag, kunde det bli fråga om att höra hufvudpersonernas tanke. Var det nu så illa att dessa voro bundna af andra tycken, måste en sådan olycka afvärjas genom hemlighetsfulla medel: man skaffade, på det gamla ariska viset, hvilket ännu brukas i katolska kyrkor till att påskmorgonen tända den heliga lampan, eld genom att gnida två trästycken mot hvarandra, uppfångade lågan i ett stycke murken bokved, och bar den så de båda husen emellan för att uppväcka de blifvande makarnes tillgifvenhet. Svek mot all förväntan detta medel, sökte man, genom ett utbyte af personerna, ändå bringa föreningen till stånd mellan de båda familjerna, och först om ingen broder eller syster fans villig att träda i den tredskandes ställe, togo föräldrarne sin tillflykt till tvång, hvilket dock ytterst sällan behöfde användas. Så lifligt var ung-

domen invuxen i den fornåldriga föreställningen att det var mellan ätterna, icke mellan individerna, som bandet knöts, liksom i en långt senare tid giftermålen mellan furstliga personer bestämdes af statsreson, utan afseende å kontrahenternas enskilda önskningar.

Det vidare af uppgörelsen utfördes efter forntida bruk kollektift. Attemän och fränder tillspordes å ömse sidor om någon af dem hade något att invända mot giftermålet, och först när deras nekande svar var gifvet, fingo fästehjonen framträda och »räcka händer samman», hvarvid de närvarande ättemännen skulle å båda sidor träda till och »slå öfver handen», det vill säga lägga hvar sin hand öfver fästefolkets. Derpå vexlades skänkerna, och så var trolofningen sluten, hvilken endast kunde brytas genom domkapitlets skiljobref.

Förberedelserna till bröllloppet började med insamling af frivilliga gåfvor. I somliga socknar var det sed att fästmön hösten förut såsom »tonatiggerska» skulle gå omkring med en så kallad »förgångsqvinna» — öfver allt finna vi diplomatisk representation — för att samla lin och hampa till bosättningen; följande våren uppträdde fästmannen med häst och vagn hos fränder och vänner, för att hos dem såsom »hafretiggare» samla säd till sitt första utsäde. Dessa tiggerier hade ingen ting förnedrande, ty det var slägten som ingick fördraget med den andra slägten, och samtliga ättemännen på hvardera sidan hade deri sin delaktighet, man kunde nästan säga sitt ansvar. Uti bröllloppssederna, på hvilkas beskrifning vi icke skola inlåta oss, är det icke svårt att urskilja ridderliga beståndsdelar. Brudfärden skedde nästan uteslutande till häst, härolderne eller de så kallade brudriddarne spelte en framstående rol; alla de manliga gästerna borde vara beridne, och då det icke fans stöflar nog i socknen för att utrusta en så stor kavalkad, måste snösockorna midt i sommaren fram och vikariera såsom ryttarebenklädnad. Pellen, som under vigseln i kyrkan hölls öfver brudparet, är ingen ting annat än en efterlikning af den tronhimmel som vid högtidliga tillfällen bäres öfver furstliga personer, och sjelfva namnet »brudhof», som ännu begagnas för att beteckna brudföljet, erinrar om furstefamiljernas och högadelns seder. Man kunde gå ännu längre och säga att det långa spanska röret med silfverknapp, som första gången bars af brudgummen, till tecken på hans nya värdighet som husbonde, och allt framgent borde af honom föras vid högtidliga tillfällen i samma symboliska mening, är ingen ting annat än konungaspiran, nemligen småkonungarnes i det förhistoriska Grekland, eller fylkeshöfdingarnes i det skandinaviska norden.

En sådan tilldragelse som ett bröllopp var en affär icke blott för slägten utan hela socknen, ty vid hvarje grind skulle uppsättas äreportar och utdelas traktering. Den öfverdådiga undfägnaden aflopp sällan utan slagsmål; dråp och »pärlamenter» under dryckeslag äro icke sällsynta i 16- och 1700-talens domböcker. Sjelfva presten var icke alltid säker mot ett uppsvallande vikingablod, och en berättelse förtäljer huru vid ett bröllopp som Peter Arvidsson i Rotabo år 1690 anstälde för sin dotter Martha och Lasse Petersson i Lassaberga, några hetsiga ord föllo mellan värden och den nykomne kyrkoherden Bengt Dortenius, hvilka slutade med ett slagsmål.

Till sist några ord om sederna vid likfärden. Här, såsom öfver allt annorstädes i verlden der män af arisk stam bygt sina hem, var det en gängse föreställning att menniskoanden efter döden i viss mon var bunden vid sin förra boningsplats och förmådde att utöfva en starkare eller svagare inverkan på de efterlefvandes öden. »Denna föreställning», säger friherre Djurklou, »som utan tvifvel hade sin rol i en urgammal, åt de aflidnes andar helgad kult, förmådde den kristna religionens läror icke att tillintetgöra. Men på samma gång den gamla tron blef öfvertro, fick äfven dess föremål en förändrad betydelse. Fädrens till jordens återvändande andar blefvo, från den stund deras dyrkan upphörde, icke längre sina afkomlingars blida skyddsandar, utan öfvergingo småningom likasom hednaverldens öfriga gudomligheter till onda och mot menniskorna fientliga väsen. Visserligen synas ännu spår af deras ursprungliga sympatier för sina afkomlingar uti föreställningarna om »vården», som följer vissa menniskor, om »varsel», »förbud» med mera, samt kanske renast och ursprungligast uti tron att himlens englar under julen, som just är dödningarnas tid, gästade vid den husliga härden och spisade vid dess offeraltare, »store bord»; men i allmänhet hafva de såsom dödningar, gengångare, gastar med mera utvecklats till hemska, menniskofientliga spökgestalter.» Det blef der-

före en nödvändighet att uppfinna medel mot deras onda anslag, och deruti var vidskepelsen outtröttlig. Af de bäste och hederligaste befarades mindre en återgång efter döden, så vida denna icke var en följd af menniskohand, och mördaren förblifvit ostraffad. Med syndiga och verldsliga menniskor var det värre: för dem måste man omsorgsfullt uppbränna den sista sänghalmen, lägga hyskor och hakar i kistan, sammansy likets strumpor med qvarsittande nål, beströ vägen till kyrkan närmast huset med aska, sätta eggjern öfver dörren och så vidare. De timliga begären följde menniskan i grafven, och den döde måste äfven der hafva medel att tillfredsställa dem, om han icke skulle lockas till baka. Så fick drinkaren en bränvinsflaska med sig, rökaren pipa och tobak, den oförlossade qvinnan svepkläder till det ofödda barnet, den aflidne husbonden linfrö, humle och mull från åkerjorden. Innan liket utfördes från gården, skulle afskedstal hållas från vedkasten — monne ett minne af det hedniska bålet? — och på fornromerskt vis funnos lejda gråterskor i liktåget.

Författaren säger i sitt förord, angående det intresse som de lägre klassernas lif erbjuder, att detta lif, »mindre berördt af den allmänna bildningen, städse intill våra dagar på ett egendomligt sätt omformat allt hvad det tillegnat sig, och så införlifvat detta med äldre föreställningar och vanor, att på samma gång det nya inträngt, har det gamla påtryckt det sin prägel». Detta är just orsaken hvarför folkseden blifvit ett så värdefullt material för fornkunskapen. Man återfinner bland den småländska storbondens husgeråd samma former som hos den normanniska baronen, och i hans tänkesätt samma föreställningar som herskade hos den grekiska nybyggaren före Solon, och hos herdefolket vid de indiska floderna tusentals år före vår tideräkning.

Blick på pressen.

Vi tillåto oss för ett par veckor sedan några anmärkningar i afseende på Stockholmspressens sätt att gå till väga vid hufvudstadens riksdagsmannaval, som uppkallat protester i de båda stora aftontidningarna. Vårt förslag att pressen skulle inskränka sig till att diskutera kandidaternas lämplighet — hvilket icke innebär att tidningarna icke skulle få föreslå kandidater — finner *Aftonbladet* »föga möjligt att följa», och *Nya Dagligt Allehanda* yttrar, att »det låter ej så illa men är alldeles opraktiskt, då det skulle åstadkomma en röstsplittring, hvars följder kunna blifva alldeles oberäkneliga». Men då, såsom nu också inträffat, hvardera af de tre stora dagliga tiduingarna har sin särskilda kandidat, måste ju, om de hafva ungefär lika stort inflytande, just inträda denna röstsplittring, som lättar möjligheten för motsidans kandidat att segra. För öfrigt hafva dessa båda samtida denna gång uttalat sina särskilda åsigter med så mycken moderation, och från hvar sin synpunkt bjudit så objektiva skäl, att vi deremot icke hafva att göra någon anmärkning; det var just ett sådant diskussionssätt vi ansågo vara det önskvärda.

Vår lätta antydning om ett enskildt förhör, hvilket en tidningsutgifvare förra gången tillät sig att anställa med den som då valdes, och som *Nya Dagligt Allehanda* vidare upptog, har gifvit *Stockholms Dagblad* anledning till följande yttrande:

> Vi tillerkänna icke våra båda ärade kolleger (Dagligt Allehanda och Samtiden) någon domsrätt, icke oss någon rätt att svara i denna sak: ty då skulle det enskilda umgänget icke längre ega någon helgd. Må sqvallret gerna drifva sitt spel tills det tröttnar. Det kan ringa aktas af den som, utan förmätet anspråk på någon som helst ofelbarhet, vet med sig att hafva handlat i bästa afsigt och efter egen ärlig öfvertygelse om det rätta och tillbörliga. För vår del skola vi aldrig tillåta oss att i våra spalter sysselsätta oss med de förtroliga samspråk som andra tidningsutgifvare möjligen hafva med sina bekanta, vare sig att dessa äro riksdagsmänner eller icke.

Man finner häraf att *Dagbladets* egare har sin *egen* »öfvertygelse om det rätta och tillbörliga».

Innehåll:

	Sid.
Konstitutionella följder af grundskatternas och indelningsverkets afskrifning	721.
Litteratur:	
Unnarydsboarnes seder och lif efter Lasses i Lassaberga anteckningar af G. Djurklou	729.
Blick på pressen	736.

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.